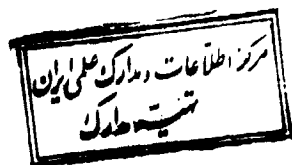

بسمه تعالی

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته راهنمایی و مشاوره

۱۳۷۳ / ۱۱ / ۲۸

موضوع:

مقدمه ای بر مفاهیم و کاربردهای

راهنمایی و مشاوره از دیدگاه اسلام

استاد راهنما:

جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر سیدصدرالدین شریعتی

استاد مشاور: دکتر عبدالله شفیع آبادی

پژوهش و نگارش: محمدرضا مطهری

تیرماه ۱۳۷۳

۰۰۰۰۰۰۰۰

۱۰۱۳

(الف)

*** « فهرست مندرجات » ***

صفحه	عنوان
۱	فصل اول
۲	مقدمه
۵	بیان موضوع تحقیق
۵	اهمیت و ضرورت مطالعه و تحقیق
۹	اهداف تحقیق
۱۰	روش انجام تحقیق
۱۱	مراحل اجرای تحقیق
۱۱	پیشینه و منابع تحقیق
۱۴	فصل دوم
۱۵	تاریخچه راهنمایی و مشاوره
۱۸	تعریف راهنمایی
۱۹	تعریف هدایت
۲۰	هدایت در قرآن
۲۲	هدایت انسان در چهره رسالت پیامبران
۲۵	ویژگی هدایت خاتم پیامبران (ص)
۲۶	هدایت تکوینی و تشریحی
۲۹	علل موثر در پیدایش فکر راهنمایی
۳۰	عوامل موثر در پیدایش فکر راهنمایی از دیدگاه اسلام

(ب)

صفحه	عنوان
۳۸	فصل سوم
۳۹	اصول راهنمایی
۴۰	اصول راهنمایی در اسلام
۴۰	اصل فطرت
۴۴	اصل کرامت
۴۹	اصل اختیار
۵۴	اصل تغییرپذیری
۵۸	اصل مسئول بوده انسان
۶۲	اصل کمال جوئی انسان
۶۸	اصل توجه به ابعاد وجودی انسان
۷۳	اصل تفاوت‌های فردی
۷۵	تفاوت‌های فردی از نظر قرآن
۸۲	اصل مبتنی بر همکاری در راهنمایی
۸۵	فصل چهارم
۸۶	تعریف هدایت
۸۶	هدف آفرینش از دیدگاه اسلام
۸۹	هدف‌های راهنمایی
۸۹	ویژگی‌های هدف از نظر اسلام
۹۱	اهداف آنی و غایی در راهنمایی
۹۲	اهداف آنی و غایی راهنمایی از دیدگاه اسلام

(ج)

صفحه	عنوان
۱۰۱	فصل پنجم
۱۰۲	راهنمائی و مشاوره تحصیلی
۱۰۲	تعریف راهنمائی و مشاوره تحصیلی
۱۰۲	اهمیت علم و دانش در اسلام
۱۰۲	جایگاه علم و دانش از نظر اسلام
۱۰۵	جایگاه و مقام معلم از نظر اسلام
۱۰۷	بزرگداشت دانشمندان
۱۰۸	روابط بین معلم و محصل در اسلام
۱۰۸	حقوق معلم بر محصل
۱۱۱	حقوق محصل بر معلم
۱۱۶	روشهای مطالعه در اسلام
۱۲۱	راهنمائی و مشاوره در حوزه های علمیه
۱۲۹	راهنمائی در برخورد با دانش آموزانی که دارای شرایط عادی نمیباشند
۱۳۹	راهنمائی جهت استفاده از اوقات فراغت
۱۴۰	چگونگی صرف اوقات فراغت
۱۴۷	فعالیتهایی که در اوقات فراغت باید از انجام آن احتراز کرد
۱۴۷	راهنمائی در جهت انتخاب دوست
۱۵۴	فصل ششم
۱۵۵	تاریخچه راهنمائی و مشاوره شغلی و حرفه ای
۱۵۷	تعریف راهنمائی شغلی و حرفه ای

صفحه	عنوان
۱۵۷	هدفهای راهنمایی شغلی و حرفه ای
۱۵۸	تعریف کار
۱۵۸	نظر اسلام درباره وجوب کار و اهمیت کسب و صنعت
۱۶۱	کار از نظر اسلام عبادت است
۱۶۱	کار از نظر اسلام جهاد است
۱۶۲	شان و مقام کارگر و کارگری از دیدگاه اسلام
۱۶۳	اسوه های عملی کار و کارگر از دیدگاه اسلام
۱۶۵	کسب های حلال و حرام در اسلام
۱۶۶	کارهای توصیه شده در اسلام
۱۶۸	مذمت بیکاری در اسلام
۱۶۹	علل کار کردن
۱۷۳	فواید کار کردن
۱۷۳	راهنمایی والدین در زمینه انتخاب شغل فرزندان
۱۸۰	نحوه های عملی راهنمایی و مشاوره شغلی و حرفه ای در سیره ائمه اطهار (ع)
۱۸۲	رعایت نکاتی در راهنمایی و مشاوره شغلی از دیدگاه اسلام
۱۸۸	کار درمانی
۱۹۱	فصل هفتم
۱۹۲	راهنمایی و مشاوره بهداشتی
۱۹۳	راهنمایی و مشاوره بهداشتی از دیدگاه اسلام
۲۰۳	بهداشت روح و روان

صفحه	عنوان
۲۰۴	راهنمایی در جهت بهداشت روانی
۲۱۰	بهداشت روانی کودکان و نوجوانان از نظر اسلام
۲۱۶	روش پیشگیری از انحرافات جنسی
۲۱۹	فصل هشتم
۲۲۰	راهنمایی و مشاوره خانوادگی
۲۲۰	تاریخچه راهنمایی و مشاوره خانوادگی (خانواده درمانی)
۲۲۰	تعریف راهنمایی و مشاوره خانوادگی
۲۲۱	راهنمایی و مشاوره خانوادگی از دیدگاه اسلام
۲۲۲	راهنمایی در زمینه ازدواج از دیدگاه اسلام
۲۲۹	حقوق و وظایف متقابل زن و شوهر
۲۳۰	وظایف شوهر یا حقوق زن بر مرد
۲۳۴	وظایف و حقوق شوهر بر همسر
۲۳۹	حقوق فرزندان بر والدین
۲۴۴	حقوق والدین بر فرزندان
۲۴۹	حق کسی که از توپند و راهنمایی می جوید از دیدگاه اسلام
۲۵۰	حق کسی که از تو پند و راهنمایی از او میجوئی از دیدگاه اسلام
۲۵۲	فصل نهم
۲۵۳	مشاوره از دیدگاه اسلام
۲۵۳	- تعریف مشاوره
۲۵۵	- هدغهای مشاوره

(و)

صفحه	عنوان
۲۵۹	- اهمیت مشاوره در قرآن و احادیث
۲۶۲	- خصوصیات راهنما یا مشاوره
۲۷۰	- موارد شور از دیدگاه اسلام
۲۷۲	- روشهای راهنمایی و مشاوره
۲۷۴	- روشهای راهنمایی و مشاوره در اسلام
۲۹۳	- فنون راهنمایی و مشاوره
۳۱۱	- ماهیت انسان
۳۲۰	- انسان کامل از دیدگاه اسلام
۳۲۵	- مفهوم بهنجار و نابهنجار
۳۳۱	- حق کسی که از تو مشورت می خواهد
۳۳۳	- حق کسی که تو از او مشورت می خواهی
۳۳۵	نمونه هایی از درمان بیماریها در قلمرو مشاوره اسلامی (اخلاقی)
۳۳۵	- حسد
۳۳۶	- سبب شناسی
۳۳۷	- درمان حسد
۳۳۹	عجب
۳۴۰	سبب شناسی
۳۴۱	درمان عجب
۳۴۹	کبر
۳۵۰	سبب شناسی

(ز)

صفحه	عنوان
۳۵۲	درمان کبر
۳۵۶	فصل دهم
۳۵۷	- نتیجه گیری و بیان پیشنهادات
۳۵۸	- پیشنهادات
۳۶۱	فهرست منابع

فصل اول

- بیان موضوع تحقیق

- اهمیت و ضرورت مطالعه و تحقیق

- اهداف تحقیق

- روش انجام تحقیق

- پیشینه و منابع تحقیق

*** « فصل اول » ***

مقدمه

آدمی را از بدایع عالم خلقت بلکه از بدیع ترین مخلوقات این عالم گفته اند^۱ .
که در فطرت ، کمال وی از وجودش متاخر افتاده است و میزان تاخر کمال وی نسبت
به وجودش ، از هر موجود دیگری درهستی بیشتر است .
در مورد چگونه بودن و چگونه شدن آدمی و ارتباطش با مبداء آفرینش
خویشتن خویش ، جهان طبیعت و تاریخ و جامعه ، در ادیان و مذاهب الهی ، مکاتب
فلسفی ، علمی و تربیتی ، بحثهای گسترده ، متنوع و متفاوتی مطرح شده است
و موضوعاتی نظیر : ماهیت انسان چیست ؟ هدف از خلقت وی چه بوده است ؟ حیات
طیب و زندگی سعادت‌مندانه کدام است ؟ میزان اختیار و آزادی و مسئولیت آدمی
چه حد است و برای نیل به سعادت و تسهیل سیر صعودی وی به سوی کمال مقدر
چه نوع تعلیم و تربیت و هدایتی با چه اهدافی مفید و موثر است مورد بحث قرار گرفته
است .

هریک از مکاتب فلسفی و تربیتی جهان^۲ با توجه به نگرشی که به انسان
داشته و نوع جهان بینی حاکم بر مکتب مورد نظر ، برای تربیت و هدایت و ارشاد

۱- شکوهی ، غلامحسین . تعلیم و تربیت و مراحل آن ، ص ۱۸ .

۲- شعاری نژاد ، علی اکبر . فلسفه آموزش و پرورش .

آدمی به ارائه اهداف ، اصول ، برنامه ها ، تکنیک ها و روشهای خاصی پرداخته و طرفداران خود را به آگاهی بیشتر و اجرای دیدگاههای مکتب خود ، ترغیب نموده اند .
به عنوان نمونه به دو دیدگاه در خصوص ماهیت انسان نظر می کنیم :

در « روان تحلیل گری » دید فروید به انسان اساساً یک دید بدبینانه است ، چه وی اعتقاد دارد که قوای غیر عقلانی در ذات انسان آنقدر قوی است که قوای عقلانی بشر در مقابل آن جز در سایه آگاهی امکان چندانی برای موفقیت ندارد و او را بواسطه ماهیتش که بر اساس کشش های غریزی عمل می کند نه ذاتاً خوب و نه بد بلکه بی تفاوت می داند . وی با نفی آزادی انسان ، او را تابع عوامل جبر یا محدودیتهای اجتماعی می دهد .

اما از دید « مراجع - محوری » انسان معنای جدید می یابد ، عقیده راجرز درباره انسان با فروید و رفتارگرایان کاملاً متفاوت است . اعتقاد به ارزشمندی ماهیت انسان از اصول اساسی نظریه راجرز محسوب می شود . در این دید فرد تمایل به رشد و یا نیاز به تحقق بخشی به خویشتن دارد^۱ .

با توجه به این مضامین متفاوت و اینکه شخصیت هر انسانی متأثر از فرهنگ آن جامعه است و دین و اعتقادات مذهبی که جزء لاینفک ساختار جامعه اسلامی است ضرورت توجه به این اصول در راهنمایی و مشاوره کتمان ناپذیر است . مکتبهای درمانی در جوامع غربی بواسطه اینکه ملهم از فرهنگ و انسان پرورش یافته در آن ، و بر اساس نیازهای آن جامعه رشد و تکامل یافته اند ، و دقیقاً متفاوت با فرهنگ ما می باشند ، ضرورت شناخت نظامی اسلامی و شخصیت انسان پرورش یافته در آن کما متأثر از اعتقادات دینی است ، تدوین روشهای راهنمایی و مشاوره متناسب بر اساس ماهیت و ساخت جامعه ما ، امری لازم و ضروری بنظر می رسد .

۱- شفیق آبادی و ناصری - نظریه های مشاوره و روان درمانی ، ۱۳۶۸ .

تعمیم و بکارگیری شیوه های مرسوم در درمان که میراث فرهنگ غرب است و عدم توجه به دین که جزء اساس فرهنگ غرب است نخواهد توانست در حد مطلوب در خدمت انسان دردمند جامعه ما درآید .

بدین منظور مترصد جمع آوری راهبردهای پیشگیری و درمان بیماریهای روانی در قلمرو اسلام هستیم . با اذعان اینکه کار انجام شده دارای نواقصی می باشد معذالك همین مختصر نشانگر غنی بودن متون اسلامی در زمینه مطالب مربوط به راهنمایی و مشاوره است و چنانچه این کار بوسیله محققان و صاحب نظران مربوط پیگیری شود دورنمای پرباری را در این زمینه می توان ترسیم نمود .

لازم به ذکر است که علت شکوفایی یافته های علوم مغرب زمین در بسیاری موارد متأثر از فرهنگ غنی اسلامی می باشد - آن است که مطالب به نحوی تنظیم و ارائه شد که در عمل مورد استفاده قرار گرفته است ، در حالیکه در اسلام به علت بی توجهی رژیم های حاکم و سیاستهای استعماری یا متون دست نخورده باقی مانده و یا ارائه مطالب به صورت پراکنده و به قسمی است که در عمل نتایج درخشان آن عرضه نشده است .

بنابراین یکی از اقداماتی که باید انجام گیرد آن است که مآخذ و منابع متعدد و پربار اسلامی در زمینه های مختلف بررسی و به نحوی ارائه گردد که به نتایج عملی بیانجامد و شکوه و عظمت فرهنگ اسلامی که تاکنون کمتر مجال شکوفایی یافته ، متجلی گردد . انشاء . . . . .

بیان موضوع تحقیق

قصد آن است که ببینیم آیا در اسلام مفاهیم، اصول و فنون راهنمایی و مشاوره ای وجود دارد که بتوان طبق آن عمل نمود. از دیدگاه اسلام مشاور کیست؟ و راهنمایی و مشاوره چگونه تعریف می شود؟ نحوه درمان بیماریهای روانی در اسلام چگونه است؟ منظور از بیماری های روانی همانا انحراف فرد از موازین و ارزشهای اخلاق اسلامی است. ارزشهایی که مجموعه آن در « باید » ها و « نباید » های مطروحه در فروع دین، شکل عینی به خود می گیرد. برای نمونه، چون یک فرد مسلمان معتقد به نظام الهی است و خدا را حاکم و ناظر بر اعمال خود می بیند، و قدرت مطلق و لطف او را در همه حال بر خود مستولی می داند، همواره دست نیاز به سوی او دراز می کند. در اینصورت هرگز در مقابل شکست ها و ناراحتی های یاس و نومیدی بخود راه نمی دهد، (که این خود گناهی بزرگ است) و یاس و نومیدی نیز در او راهی ندارد. اما اگر همین فرد دچار ضعف اندیشه و اعتقاد به خداوند گردد، و به غیر او توسل جوید تحقیقاً راه هرگونه حزن و افسردگی را بر روی خود گشوده است، و از اینروست که از عقیده و ارزشهای اخلاقی خود دور شده و مبتلا به بیماری و اختلالات گوناگون می شود.

تاکید ما در درمان مبتنی بر راهنمایی و مشاوره اسلامی است و آن عبارت است از رابطه ای رویاروی بین یک فرد متخصص (مشاور) که خود قبلاً به ارزشهای اخلاقی مومن بوده و در مقابل یک فرد دردمند (مراجع) که ارزشهای اخلاقی وی دچار نقصان و انحراف شده و نیازمند کمک است، صورت می گیرد.

اهمیت و ضرورت مطالعه و تحقیق پیرامون موضوع

حیات انسان همواره روبه سوی رشد و تکامل دارد. اما نقص و بیماری نیز

جزئی لاینفک از زندگی اوست . لازمه ادامه بقا و درگرو از بین بردن تمامی موانع و دردهاست و در این تنازع ، نیاز بشر به کمک دیگران امری کتمان ناپذیر است . تا جایی که نظام خلقت انسان نیز بدان بی توجه نبوده است . با بررسی تاریخ و فلسفه ادیان درمی یابیم که راهنمایی با خلقت و آفرینش انسان درهم آمیخته است . خداوند در قرآن کریم از « اسحاق » و « یعقوب » بعنوان عطیه « ابراهیم » یاد نموده و می فرماید : « و همه را صالح و شایسته قرار دادیم و آنان را امامانی قرار دادیم که مردم را امر ما هدایت کنند ، انبیاء / ۷ » .

احساس نیاز به راهنمایی و هدایت ، انسان عصر حاضر را به تکاپو واداشت . با گسترش علوم و یافته های جدید ، میدان شناسائی دقیق تر ارگانیزم انسان فراهم آمد . در این روند بشر توانست راههای نوینی را جهت خدمات مفیدتر اتخاذ نماید . راهنمایی و مشاوره یکی از تجلیات ارزنده این دست آورد بشری است .
این فرایند در اندیشه نظامدار انسان ، از سال ۱۹۰۸ میلادی در شهر « بستن » ایالت ماساچوست آمریکا بوسیله شخصی بنام « فرانک پارسوتر » که به پدر راهنمایی حرفه ای مشهور است آغاز شد .

با توجه به اینکه راهنمایی و مشاوره بحثی است علمی ، فلسفی ، اخلاقی روانی و زندگی انسان را در تمام ابعاد وجودی آن مورد مطالعه و بررسی قرار می دهد ضرورت و اهمیت آن بیشتر روشن می شود . حال پس از این ضرورت به استدلال پیرامون اهمیت موضوع می پردازیم :

— یکی از دلایل وجودی راهنمایی و مشاوره پیدایش افکار انسان دوستانه و رسوخ روزافزون آن به داخل نظام تربیتی بود تا در رفع مصایب و مشکلات جامعه و دانش آموزان بکوشد .

هر قدر جامعه گسترده تر و از پیچیدگی بیشتری برخوردار باشد ضرورت برقراری نظام راهنمایی به منزله نهادی در داخل نظام تعلیم و تربیت آن جامعه بیشتر

احساس می شود .

- با پیچیده شدن جوامع ، روابط اجتماعی سست تر می شود و افراد همبستگی عاطفی خود را که در پاره ای از موارد می تواند مشکل گشای ناراحتیهای روحی باشد از دست می دهند .

- پیچیده شدن بافت اقتصادی کشور از حالت بدوی و کشاورزی به حالت صنعتی و مکانیزه .

- تحول جامعه از حالت سنتی و دیکتاتوری به حالت دموکراسی و آزادی ، - بدیهی است وقتی به فرد آزادی بدهند و هنگامی که او را تعیین کننده سرنوشت خویش بدانند و مساله تصمیم گیری را به خودش محول کنند ، احتیاج به راهنمایی و مشاوره پیدا می کند .

- توسعه علوم نیز موجب پیدایش رشته های علمی بسیار متنوعی شده است و در نتیجه مساله تصمیم گیری و انتخاب صحیح رشته تحصیلی و دانش آموزان بشدت تاثیر گذاشته است^۱ .

- عدم اطلاع والدین از نحوه صحیح برخورد با کودکان .

- وقوع حوادث طبیعی همچون سیل ، زلزله ، عوارض ناشی از جنگ ، نیاز مراکز آموزشی و غیره ضرورت خدمات راهنمایی و مشاوره را می طلبد .

اما علاوه بر مطالب فوق ، اگر در مساله راهنمایی قدری دقیق تر شویم می بینیم که سابقه تاریخی راهنمایی اینقدر محدود نیست و سرآغاز آن بسی دورتر از سال ۱۹۰۸ میلادی است . به علاوه ، عوامل دیگری هم بر اهمیت و ضرورت راهنمایی تاکید داشته اند . اصولاً وقتی که ما تاریخ و فلسفه ادیان را مطالعه می کنیم می بینیم که راهنمایی با خلقت و مساله آفرینش انسان درآمیخته بوده است و همراه با

۱- شفیق آبادی ، عبدالله - ناصری ، غلامرضا . ص ۱ تا ۳ .